

Nödvändiga Synvändor

för en rättvis och socialt hållbar utveckling

Synvända 8

Från inbjuden dialog till medskapande demokrati

– Om vägar till ett aktivt medskapande på lokal nivå

Säkerhet

Synvända 1

Från negativ till positiv säkerhet

– Om behovet av en inkluderande och medskapande stadspolitik

Synvända 2

Från bostadsbrist till arbete och ett gemensamt samhällsbygge

– Om behovet av att bryta onda cirklar och bygga ett hållbart samhälle

Synvända 8

Från inbjuden dialog till medskapande demokrati

– Om vägar till ett aktivt medskapande på lokal nivå

Synvända 7

Från enbart kundnytta till en bredare samhällsnytta

– Om behovet av en ny samhällsstyrning och en mer medskapande ledning inom offentlig förvaltning

Utveckling

Rättvisa

Synvända 3

Från ett renodlat marknadsorienterat tillväxttänkande till en mer hälsosam samhällsutveckling

– Om vikten av en ny syn på välfärdens betydelse

Synvända 5

Från ett arbete för medborgarna, till ett arbete av och med medborgarna

– Om behovet av civilsamhällets hela bredd i deltagandet

Synvända 4

Från styrning till medskapande

– Om elevens roll och skolans organisation

Synvända 6

Från formella till reella rättigheter

– Om behovet av en bred jämlikhetsprincip

Nödvändiga Synvänder

för en rättvis och socialt hållbar utveckling

Författaren Elisabet Hermodsson använder begreppet synvända och vill med det förmedla att vår tids världsbild inte längre är adekvat för vår tids problem. Hon menar att vi måste ändra världsbild för att rädda världen, eftersom den bild vi gör oss av världen påverkar världen.

Hermodsson 1975

Se video:

<https://youtu.be/tbWyu0ITsU>

2

Vår tids samhällsömdaning, där globalisering, migration och urbanisering genom sin samverkan allt mer flätar ihop det lokala med det globala, för med sig komplexa utmaningar och ställer oss inför en helt ny situation. En rättvis och socialt hållbar utveckling kräver därför att vi tänker annorlunda – att vi helt enkelt gör på ett annat sätt.

Projekt KAIROS har haft till uppgift att producera kunskap om och arbetssätt i rättvisa och socialt hållbara städer genom att kombinera en teoretiskt vetenskapligt förankrad kunskap med en erfarenhetsbaserad kunskap på ett sätt som kan göra skillnad och bidra till önskvärd samhällsförändring. Vi har valt att presentera de slutsatser vi drar från de vetenskapliga kunskapsunderlag som vi producerat under arbetets gång (se del III i huvudrapporten) i form av åtta stycken synvänder när det gäller det sätt på vilket vi måste tänka om och göra annorlunda.

Med dessa synvänder vill KAIROS inspirera dig till att, genom medskapande med grannar, politiker, tjänstepersoner, privata aktörer, föreningar och forskare, verka för den förändring som behövs för en rättvis och socialt hållbar utveckling. Med synvänderna vill vi sätta ljuset på en ny färdriktning, och därigenom öka förutsättningarna för att se på världen på ett annat sätt och att göra andra saker och på ett annorlunda sätt. Vi hoppas att synvänderna gör dig nyfiken att utforska din plats, din stad, ditt verksamhetsfält på sätt som öppnar för nya perspektiv och ger plats för röster som inte brukar höras.

Som vi försöker illustrera med hjälp av figuren på föregående sida hänger synvänderna ihop och bildar tillsammans en helhet vars värde är större än summan

av delarnas värde (se vidare del III, kapitel 5 i huvudrapporten). Komplexa samhällsfrågor kan bara hanteras utifrån ett helhetsperspektiv. Genom sin samverkan syftar synvänderna till att förstärka de olika värdegrunder som vi menar utgör grundbultar för den sociala hållbarheten. Synvänderna syftar också till att underlätta framväxten av de stödjande strukturer som möjliggör det medskapande med medborgarna som krävs för en sådan förstärkning.

För att uppgiften med att påbörja strävan efter en mer rättvis och socialt hållbar utveckling inte skall kännas övermäktig väljer vi att - förutom en sammanlagd presentation av helheten i KAIROS huvudrapport - presentera synvänderna i form av åtta självständiga särtryck. Kommuner, regioner och andra aktörer kan använda dessa för att påbörja ett förändringsarbete utifrån den synvända som för ögonblicket känns mest angelägen. Det är då viktigt att observera vikten av att den eller de synvänder som väljs ut för att utgöra startpunkten inte genomförs på ett sätt som på lite längre sikt visar sig motverka möjligheterna att vid ett senare tillfälle påbörja arbetet med att också genomföra de andra. De komplexa samhällsfrågor som präglar vår tid kräver att vi lägger an ett helhetsperspektiv för att problemen skall kunna hanteras på ett hållbart sätt.

Enligt vår uppfattning har den kommunala och regionala nivån rådighet över samtliga de åtta synvänder som presenteras. Komplexa samhällsfrågor kännetecknas av att de är i ständig förändring och är lokalt specifika. Problemen kan bara formuleras och åtgärder identifieras och genomföras tillsammans med dem som berörs. Våra förslag till synvänder utgör därför underlag till fortsatt medskapande med och mellan medborgarna så att de kan utvecklas, fördjupas och anpassas till de förhållanden som råder lokalt.

Från inbjuden dialog till medskapande demokrati

- Om vägar till ett aktivt medborgarskap på lokal nivå

Av Hans Abrahamsson och Sanna Isemo

Se video:

<https://youtu.be/dOB3c6ql2T0>

Allt fler medborgare börjar uppleva att de får allt svårare för att påverka de beslut som berör deras vardagsliv. Det gäller för Europa i stort, för Sverige, Västra Götalandsregionen och inte minst för Göteborgs Stad (8, 10, 12 & 21). Detta förhållande visar sig såväl när det gäller valdeltagandet som förtroendet för den lokala politiken. Medborgarnas minskande intresse för politisk delaktighet blir speciellt problematiskt i den tid av stor samhällsförändring som vi befinner oss i när det lokala flätas alltmer samman med det globala. Den sociala polariseringen ökar och förstärker komplexa samhällsproblem som bara kan formuleras och hanteras tillsammans med dem som berörs. För att förstärka den lokala demokratin rekommenderas kommuner att utveckla nya former för dialog med medborgarna:

"De politiska partierna såväl som förvaltningarna måste utveckla nya former för dialog med medborgargrupper, inte minst med dem som har de sämsta politiska resurserna för att göra sina röster hörda. Eftersom jämförelsevis få människor i dessa grupper röstar måste kommunen upprätta andra kanaler för att fånga upp deras krav, behov och kritik."

(Amnå, Czarniawska & Marcusson, 2013:207)

Författaren Elisabet Hermodsson använder begreppet synvända och vill med det förmedla att vår tids världsbild inte längre är adekvat för vår tids problem. Hon menar att vi måste ändra världsbild för att rädda världen, eftersom den bild vi gör oss av världen påverkar världen.

Hermodsson 1975

Från inbjuden dialog till medskapande demokrati för att möjliggöra ett aktivt urbant medborgarskap medför behov av att

- Utveckla medborgardialogen så att den främjar medskapande
- Besluta om införandet av en medborgarbudget där medborgarnas får inflytande över användning av offentliga medel
- Påbörja en medskapande process tillsammans med medborgarna för att utforma ett samhällskontrakt som definierar medborgarnas rättigheter och skyldigheter

Komplexa samhällsproblem

Komplexa problem skiljer sig åt från komplicerade problem genom att de inte kan hanteras av experter och god social ingenjörskonst. Komplexa problem kännetecknas av att de är unika och kontextuellt varierande. Lösningar får utformas från fall till fall och har låg generaliserbarhet.

Komplexa problem kännetecknas också av att de är i ständig förändring. Därtill kommer att de redan är förhanden och omgående behöver hanteras när de väl upptäckts och identifierats. Komplexa samhällsproblem kan bara formuleras och åtgärder identifieras och genomföras med dem som berörs. Samtidigt som behoven ökar minskar möjligheten att utforma nationella riktlinjer.

Inspirerade av det arbete som pågår genom Sveriges Kommuner och Landstings medborgardialogprojekt har flera kommuner antagit principer för hur medborgardialoger kan utformas och när de kan användas. Dialogprinciperna koncentrerar sig främst på att diskutera vad som gäller för en inbjuden dialog, det vill säga för de situationer där kommunen eller dess förvaltningar tar initiativ till dialog. Frågan om hur man skall kunna nå ut till de medborgare som berörs och kanske framför allt de som vanligen inte deltar i några möten med kommunens företrädare uppmärksammades i mindre utsträckning. Problemet härvidlag är att många samhällsmedborgare är tveksamma till dialogens värde. Många ser den som ett spel för galleriet och att de beslut som dialogerna handlar om redan är fattade eller att de som deltar i dialogen saknar makt för att påverka besluten eftersom det ytterst är gällande budgetramar som gäller (A).

Dialogprinciperna ger heller inga anvisningar för de situationer när medborgarna själva tar initiativ till dialog och vill göra sina röster hörda. Många politiker tvekar att ingå i en dialog som sker på medborgarnas initiativ. De anser sig inte kunna avgöra initiativtagarnas representativitet och legitimitet. De är rädda för att initiativet till dialog kommer från de mer resursstarka befolkningsgrupperna och att frågan drivs utifrån starka särintressen på bekostnad av det allmänna intresset. Dessutom är de osäkra på hur de beslut som dialogen kommer fram till skall kunna kanaliseras in i det representativa politiska systemet.

De principer för dialog som Göteborgs Stad har utarbetat utgör ett första viktigt steg men måste utvecklas för att också inkludera såväl dialoginitiativ från medborgarna som frågan om maktindelning och möjligheterna till att kanalisera dialogens resultat in i det representativa partipolitiska systemet (12). En sådan utveckling kan inte låta sig göras från skrivbordet utan kräver samverkan med medborgarna och analys av gemensamma erfarenheter av dialogarbetet. Det finns en rad exempel på specifika medskapande aktiviteter som kan göra det möjligt att tillägna sig sådana erfarenheter varav speciellt tre kan uppmärksammas: (1) Att utveckla metoder för dialog som gör det möjligt för mer resurssvaga befolkningsgrupper i samhällets ytterkanter att komma till tals och framföra sina perspektiv på de utmaningar som staden står inför och hur dessa skulle kunna tänkas hanteras, (2) att med hjälp av sådana metoder för medskapande dialog införa någon form av medborgarbudget där medborgare får inflytande över hur delar av de offentliga medlen bäst kan komma till användning, (3) att i samverkan med medborgarna förhandla fram innehållet i ett samhällskontrakt som omfattar medborgarnas rättigheter och skyldigheter i

förhållande till staden för att uppmuntra till och skapa former för ett aktivt medborgarskap. Det sammantagna syftet med dessa tre aktiviteter är att skapa den arbetskultur och de mekanismer, strukturer, institutioner och arenor som måste till för att medborgarna skall få förutsättningar till att inte bara se till sitt eget eller familjens väl och ve utan att också ta ett ansvar för det gemensamma och för samhällsutvecklingen i stort.

Principer för medborgardialog

I november 2014 antog Kommunstyrelsen "Göteborgs principer för medborgardialog". (Se Göteborgs Stad Dnr 0933/12). Där fastslås bland annat att "Vid förslag som direkt och i betydande grad rör stadens/stadsdelens invånare ska alltid medborgardialog övervägas och ställning tas" (princip 2) och att "Göteborgare ska, som lägsta nivå, ha rätten att bli hörda i de fall när man fattat beslut om att ha dialog" (princip 3), och "ges goda möjligheter att delta". (Göteborgs Stad Dnr 0933/12)

Medskapande dialog

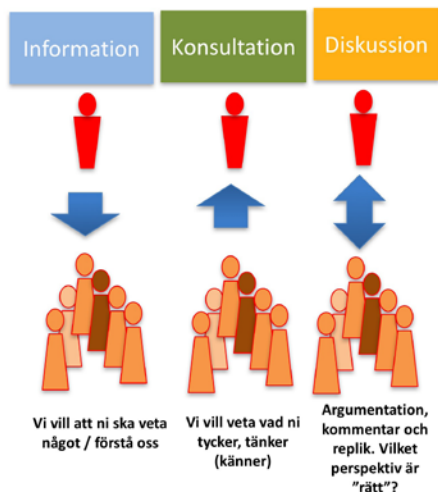
Vår tids samhällsomdaning med sina komplexa samhällsproblem och förstärkta krav på social hållbarhet har ökat betydelsen av medskapande. Liksom den sociala hållbarhetens konkreta innebörd kan de komplexa samhällsproblemen bara formuleras av den det berör. Detsamma gäller identifiering av åtgärder samt genomförande av de åtgärdsplaner som upprättas. För att öka människors delaktighet i samhället och därmed den sociala tilliten, blir det viktigt med mötesplatser där olika befolkningsgrupper kan träffas och där beslutsfattare kan komma i kontakt med vanligt folk. Vikten av olika typer av kontakter och samtal för att skapa förtroendefulla relationer kan inte nog betonas. Dialogen utgör ett av medskapandets främst instrument. Samtidigt kan inte alla typer av kontakter och samtal mellan beslutsfattare och invånare kallas för dialog (A).

Medskapande

Medskapande handlar ytterst om kunskapssyn och om vikten av att kombinera faktakunskap med mer erfarenhetsbaserad kunskap. Det handlar också om människosyn. Att tro på människors vilja och förmåga att bidra till samhällsutvecklingen och om att se dem som subjekt och inte enbart som objekt. Naturligtvis handlar det ytterst om frågan om makt. Samhällsfrågornas ökade komplexitet och de globala utmaningar som samhället står inför tvingar fram en förändrad syn på makt och dess utövning. Maktutövning börjar alltmer bli till en fråga om makt till någonting istället för makt över någonting. Det är av denna anledning som vi använder oss av begreppet medskapande för att beskriva ett arbetssätt som gradvis strävar efter att få till stånd mer jämlika maktförhållanden (2).

Dialog handlar inte bara om att informera, konsultera eller diskutera. I vår tid där samhällsmedborgarna har bättre utbildning och tillgång till information ökar kraven på politisk delaktighet. Dialog är emellertid inte heller bara en fråga om att tänka och lära tillsammans. Dialog handlar om att göra tillsammans, om att bli medskapande. Dialog handlar också om att synliggöra rådande målkonflikter och maktstrukturer. Vid ojämna maktförhållanden måste den svagare parten bemäktigas för att dialogen skall bli meningsfull. Medskapande medborgardialog är framför allt ett förhållningssätt och en arbetskultur. Vid genomförandet av dialogen blir det viktigt att se till att många olika perspektiv på den problematik som skall diskuteras får likvärdig plats att belysas och att dialogen blir så inkluderande som möjligt.

Forsningslitteraturen beskriver ofta invånarnas deltagande med hjälp av tre olika samtalstyper:

Den medskapandediologien förutsätter en mer jämlik delaktighet:

Alla samtalstyperna kan vara värdefulla, men för olika syften. Dialog eller monolog avgörs av vad man gör före, efter och under samtalet

LHfrån inspiration från KAIROS, S2020/GRG STAD, och SKI s delaktighetstranna

Dialogens främsta uppgift är inte att parterna nödvändigtvis ska komma överens utan att främst synliggöra förekommande meningsskiljaktigheter (A).

Den medskapande medborgardialogens fem faser

Den medskapande medborgardialogen bygger idealt på fem olika faser. Den **första förberedande fasen** handlar om att diskutera igenom dialogens syfte, förutsättningar och utformning. **Den andra fasen** handlar om att *lyssna in* de olika perspektiv på frågan som deltagarna har. Därefter påbörjas under **en tredje fas en problematisering** av dessa perspektiv. I vissa situationer blir det särskilt viktigt att synliggöra förekommande meningsskiljaktigheter. Det gäller inte minst i situationer som förutom av värdegrundskonflikter också präglas av ojämlika maktförhållanden. Här blir det viktigt att under den problematiserande fasen också skapa utrymme för ett mer *konfronterande* inslag med syfte att bemäktiga parterna. Frågan som måste redas ut är om deltagarna, sådana meningsskiljaktigheter till trots, likafullt kan identifiera sammanfallande intressen på längre sikt när det gäller målbilder och visioner om framtiden. Utifrån sådana sammanfallande

intressen är syftet med den påföljande **fjärde fasen** att *tillsammans identifiera de åtgärder* som behöver genomföras och utifrån detta utforma en handlingsplan med en tydlig fördelning av uppgifter och ansvar.

Slutligen följer en **femte**, och nog så viktig fas nämligen att *utvärdera de erfarenheter som gjorts* och de resultat som uppnåtts samt att återkoppla och informera berörda aktörer om dessa.

Medskapande medborgardialog en ideal typ med fem faser

Den medskapande dialogens viktiga för- och efterarbete

Poängen med att dela in den medskapande medborgardialogen i olika faser är att bereda samtals-tid för att problematisera de olika perspektiv som förs fram. Det visar sig ofta i praktiken annars att det är lätt att hasta förbi frågan om menings-skiljaktigheter, målkonflikter och maktstrukturer. En för ändamålet klart specificerad fas gör det också lättare för processledarens ansträngningar att vara lyhörd för och lyfta fram de eventuella "nej-röster" som finns i rummet, ofta hos de mer resurssvaga parterna, utan att upplevas som partisk och förlora sitt förtroende och sin legitimitet som processledare.

Den medskapande dialogen ställer speciellt stora krav på såväl för- som efterarbete. Frågan som måste besvaras för att dialogens potential skall kunna utnyttjas gäller vilka resultat man kan tänka sig att uppnå och varför dessa är eftersträvansvärda. Vad krävs för att man skall kunna nå fram, vilka medborgare är berörda och vilka är det speciellt viktigt att få med i samtalen? Vikten av ett motsvarande efterarbete kan inte nog betonas. Hur skall man förstå och förhålla sig till det som parterna förde fram under samtalet med tanke på vem som förde fram tankarna, på vilket sätt och i vilket sammanhang? Vilka aspekter av det som framkom känns viktigt att man tar med sig in i nästa samtals-runda, för att bena ut lite ytterligare eller för att använda som en klangbotten för fortsatta samtal? Här blir det viktigt med återkoppling till berörda parter, inte minst för att de aktörer som känner sig utestängda och exkluderade från beslutsprocesser skall kunna öka sin tilltro till samhället och det politiska systemet.

Medskapande dialog vid värdegrundskonflikter

För att skapa ett intresse hos invånarna för dialog, speciellt hos de invånargrupper som känner sig utestängda från samhällsutveckling, krävs det speciella ansträngningar för att dialogen ska bli meningsfull och inte förstärka upplevd diskriminering och rådande maktstrukturer (1). I liknande situationer blir det särskilt viktigt för samtals- och processledaren att ge utrymme åt den medskapande medborgardialogens första faser. Innan själva samtalen påbörjas är det viktigt att komma tillrätta med befintliga informationsövertag när det gäller själva sakfrågan och därmed också parternas förutsättningar att delta i dialogen på ett meningsfullt sätt. Innan något medskapande mellan parter med ojämlika maktförhållanden överhuvudtaget kan bli möjligt måste i sådana situationer en inledande del av samtalet användas till att synliggöra maktordningar och menings-skiljaktigheter istället för att försöka sopa de grundläggande värdekonflikterna under mattan. Syftet med att inledningsvis ge den medskapande medborgardialogen tillräckligt med tid och utrymme för ett sådant mer konfrontativt inslag är att bemäktiga den svagare parten. För konfliktforskningen är konfrontativa inslag centrala. Innan det går att identifiera gemensamma intressen och lösningar måste komplexiteter och menings-skiljaktigheter synliggöras. Man strävar efter att sätta sig "i elden" istället för att sitta "runt elden" (14). Den medskapande dialogen ger genom sin konfrontativa fas ett medvetet utrymme för det norm- och värdegrundskritiska förhållningssätt som krävs för att öppna upp innanförskapets murar och att skapa ett förhållnings- och arbetssätt som kan komma till rätta med delar av segregationens orsaker.

Medborgarbudget

Syftet med medborgarbudgeten är att åstadkomma en reell maktindelning samt att förstärka kopplingen mellan dialogarbetets faktiska resultat och det representativa politiska systemet.

Medborgarbudget handlar här om olika nivåer av medborgerligt inflytande och medskapande. På en övergripande nivå är det de förtroendevalda politikernas uppgift att fatta beslut om att en medborgarbudget skall införas och att delar av den kommunala budgetens användning skall öppnas upp för medborgarnas inflytande. Med hjälp av en medskapande dialog kommer medborgare och politiker, utifrån beslutade budgetramar och övergripande inriktning, på nästa nivå av inflytande och medskapande överens om medborgarbudgetens innehåll. Det handlar om att besluta vad som skall göras utifrån en diskussion om varför det skall göras. Utifrån ett sådant beslut tar sedan på den tredje nivån av inflytande och medskapande en ytterligare dialog vid mellan de olika aktörer (tjänstepersoner, medborgare och i förekommande fall näringsidkare) som skall delta i arbetet med medborgarbudgeten och de aktörer som skall använda (bruka) de medel som budgeten är tänkt att tillhandahålla. På denna medskapandets nivå handlar det om att fånga upp olika perspektiv på vad som skall göras, på varför detta skall göras för att mer konkret ta ställning till hur detta skall göras. Medborgarbudgeten används alltså här till att göra någonting *med* invånarna och inte någonting *för* invånarna. Forskningslitteraturen talar här i termer av att "demokratisera demokratin" (16). Medborgarbudget tvingar fram ett mer pedagogiskt utformat redovisningssystem, vilket ökar möjligheterna för både medborgare och fritidspolitiker att läsa och förstå en budget. Budgetarbetet utgör också en lärandeprocess för deltagarna om demokratiseringens nödvändiga byråkrati och handläggningstid.

Idén med medborgarbudget utgår ifrån att makt inte är något nollsummespel. Den handlar om att samtliga beslutsnivåer delar med sig av makt till invånarna. Budgetunderlagen kan härmed bli till ett levande dokument fram till kommunstyrelsens formella beslut och bestämmer inte i förväg vad som blir möjligt att medskapa kring (A). Medborgarbudget kan visa sig bli till ett viktigt verktyg vid arbetet med social hållbarhet. Arbetet med att ta fram budgeten underlättar tillgången till de kontaktytor med olika befolkningsgrupper som de förtroendevalda politikerna är så beroende av att utveckla, för att förstärka såväl sin egen legitimitet som tilltron till det lokala demokratiska systemet. Erfarenheter från olika delar av världen visar även att medborgarbudget bidrar till att öka medborgarnas kunskap och förståelse för skilda levnadsförhållanden i staden samt för de olika prioriteringar gällande resursfördelning som det sociala hållbarhetsarbetet kräver (11). Det har gjort medborgarbudget till ett viktigt instrument för att minska den socioekonomiska segregation som präglar de flesta städer.

Samhällskontrakt och ett aktivt urbant medborgarskap

Vår tids samhällsomdaning drivs fram av en alltmer påtaglig globalisering som medfört ökad rörlighet och förändrade migrationsmönster. De flesta människor söker sig till det moderna livet och till sina kontaktnät i städer. Urbaniseringstakten ökar, kanske inte främst genom inflyttning från landsbygden utan mer som ett resultat av städernas positiva födelsetal och ökad invandring. Den pågående samhällsomdaningen, då det globala flätas samman med det lokala, ger upphov till komplexa samhällsproblem som måste identifieras och hanteras tillsammans med de som berörs (A). Som tidigare nämnts är en utmaning i sammanhanget medborgarnas minskande intresse och förtroende för den lokala politiken. Därtill kommer ett ökat antal fysiskt närvarande invånare i staden som saknar svenskt medborgarskap och formellt uppehållstillstånd, och därmed "rätten till rättigheter" och möjligheter att tillfredsställa sina mest grundläggande behov. Det innebär att vi idag befinner oss i ett extraordinärt läge där befintliga legala ramverk och sociala strukturer inte förmår hantera den situation vi står inför, samtidigt som en ny ordning som innefattar skydd för utsatta grupper och alternativa former för tillhörighet och delaktighet inte har utvecklats tillräckligt (7 & B).

Bland samhällsforskare, kulturgeografer och urbansociologer har det väckts ett intresse för att diskutera förutsättningarna för ett så kallat urbant medborgarskap som komplement till det nationella medborgarskapet (C & 6). Intresset för det urbana medborgarskapet bottnar inte enbart i ett rättighetsorienterat synsätt med hänsyn till skydd mot diskriminering och tillgång till olika välfärdstjänster. Det förklaras också av att frågan om mänskliga rättigheter alltmer kopplats till rättvisa, kulturellt erkännande och tillgång till det politiska rummet. Ett centralt begrepp i sammanhanget är "rätten till staden", vilket kräver ett aktivt medborgarskap och kan ses som ett verktyg för urban förändring (9). Rätten till staden har över tid blivit en stark paroll för urbana sociala rörelser världen över. Vikten av medborgarnas rätt till staden har även uppmärksammats av FN-systemet (UN-HABITAT och UNESCO) och fått en förnyad aktualitet genom de ny hållbara utvecklingsmålen som generalförsamlingen enhälligt antog september 2015 (19). Möjligheter till politisk delaktighet och ett aktivt medborgarskap kräver att grundläggande mänskliga behov är uppfyllda och att mänskliga rättigheter garanteras alla medborgare. För att mänskliga rättigheter inte ska bli

Medborgarbudget som en del i ordinarie budgetprocess

Erfarenheterna från de försök till medborgarbudget som gjorts på olika håll i landet visar på att den medskapande budgeten många gånger avgränsas till att handla om hur medborgarna föreslår att en viss summa pengar som kommunstyrelsen anslagit för ett visst ändamål ska användas. Det kan handla om att snygga till en park eller iordningsställa ett kulturhus. Detta kan förvisso vara ett viktigt sätt att påbörja arbetet med medskapande budget och att tillägna sig viktiga erfarenheter från dess möjligheter och hinder. Samtidigt visar forskningserfarenheterna från olika exempel på medborgarbudget som genomförts internationellt hur medborgarbudgeten genom att begränsas till sådana enskilda aktiviteter inte tillåts tillvarata den potential till lärande och till att fördjupa demokratin som den bär på och som det ursprungligen var tänkt att den skulle kunna bidra till (Fung & Wright 2003, World Bank 2007). Forskningen pekar härvidlag på vikten av att införliva medborgarbudgeten i kommunens normala och årliga budgetarbete genom att göra delar av budgetbesluten tillgängliga för inflytande från kommunens medborgare (Allegretti, 2004, 2013). Medborgarbudget i ordets ursprungliga bemärkelse handlar därför om att genom dialogmetoder låta medborgarna vara med och prioritera hur offentliga medel skall användas när det gäller en del av eller hela budgeten (Faktablad nr 5 SKL jan 2009). Härigenom skapas en kontinuerlig process där kommunens medborgare gradvis får lära sig att se till kommunens allmänna intresse och inte bara till sina egna behov och särintressen.

”döda paragrafer” i formella dokument utan realiseras i en lokal kontext, krävs en aktiv förhandling om rättigheternas innebörd såväl för den enskilde individen som för samhällskollektivet i stort (C). Om medborgarna skall kunna bidra till att formulera och realisera mänskliga rättigheter på en lokal nivå, måste makthavarna aktivt verka för att etablera institutioner, strukturer och arenor för att skapa praktiska förutsättningar för ett aktivt medborgarskap.

Erfarenheter från Montreal

Montreal i Kanada är en av många städer som utformat ett kontrakt som reglerar rättigheter och skyldigheter mellan staden och dess medborgare. *Montreal Charter for Rights and Responsibilities* har fått stor uppmärksamhet internationellt och varit en referenspunkt för United Cities and Local Government's (UCLG) arbete med *Global Charter-Agenda for Human Rights in the City*.

Montreal charter arbetades fram genom en flera år lång medskapande process och omfattar alla som bor i Montreal. Arbetet drevs av Task Force on Democracy, en fristående arbetsgrupp sammansatt av medborgare och en kärna av tjänstepersoner. Flera mekanismer är knutna till Montreal charter för att förstärka dess funktion som bindande kontrakt och verktyg för medborgerligt engagemang (Ville de Montreal, u.å.) (23).

8

Formalisering av det urbana medborgarskapet

Teorier om urbant medborgarskap utmanar traditionella föreställningar om vem som är att betrakta som medlem i samhället och vad det innebär att vara medborgare. Forskare som förespråkar ett urbant medborgarskap argumenterar för att närvaro på platsen ger en position som legitim intressent i frågor som berör en. En bred definition av vem som är att betrakta som medborgare i staden kan om den formaliseras få betydande effekter. Dels rent praktiskt genom tillgång till rättigheter och juridisk status för människor som idag befinner sig i en gråzon. I praktiken har flera städer redan formaliserat det urbana medborgarskapet och utfärdar egna identitetskort (t.ex. IDNYC i New York City (22)) till de människor som arbetat, bott eller vistats i staden under en viss tid för att garantera dem ett

minimum av rättigheter och kommunal service liksom tillträde till offentliga institutioner. En formalisering av det urbana medborgarskapet har även en symbolisk betydelse, som ett erkännande av alla invånare som fulla medlemmar i staden med både rättigheter och skyldigheter i fråga om socialt och politiskt deltagande (C).

På internationell nivå pågår diskussioner om hur mänskliga rättigheter och medborgarnas delaktighet kan utvecklas och stärkas på lokal nivå, i en urban kontext. 2005-2008 pågick ett gemensamt projekt mellan UNESCO och UN-HABITAT som syftade till att identifiera goda exempel på verktyg för att stärka rättigheter, skyldigheter och delaktighet i urban planering och styrning. I stället för att förespråka en världsomspännande charter har UNESCO försökt synliggöra initiativ och verktyg som redan finns på lokal, regional och global nivå (9). Kanske kan de charters som under de senaste åren vuxit fram ses som lösningsförslag på den situation vi befinner oss i, då existerande ramverk och sociala strukturer visat sig vara otillräckliga för att erbjuda skydd åt de mest utsatta och att tillvarata medborgarnas kunskap och engagemang. Montreal och andra städers arbete med att formalisera ett samhällskontrakt kan utgöra en viktig inspirationskälla för Göteborg (23). Ett sådant samhällskontrakt måste tillåtas växa fram i nära samverkan mellan beslutfattare från kommun och näringsliv, representanter från offentlig sektor, aktörer från civilsamhället och samhällsengagerade medborgare. Utformandet av ett samhällskontrakt skapar utrymme för dialog och medskapande om principer och värderingar som är grundläggande för en socialt hållbar stad, liksom medborgarnas rättigheter och skyldigheter i förhållande till staden. Den medskapande processen i sig kan på så sätt utgöra ett viktigt steg för att utvidga, fördjupa och vitalisera demokratin.

Medborgarskap med globalt ansvar

För Västra Götalandsregionen handlar det inte bara om hur dess olika delar skall klara sig bättre i världen. Det handlar också för Västra Götalandsregionens olika delar om att bidra till en bättre värld.

SAMHÄLLSKONTRAKTET

Teoribildning kring det sociala kontraktet har långa anor och kom tidigt att bli till ett viktigt inslag i den politiska moral-filosofin. Upplysningsfilosoferna Thomas Hobbes (1588-1679) och John Locke (1632 – 1704) var tidiga företrädare. Utifrån sina erfarenheter från det engelska inbördeskriget 1642-1651 såg Hobbes människor som egoister, styrda av egointresset och där det "naturliga tillståndet" bestod i ett "allas krig mot alla" som gjorde livet "vidrigt, brutalt och kort" (13). Detta tillstånd kunde bara undvikas genom att människor frivilligt ingick ett samhällskontrakt med staten som i sin kapacitet som suverän och auktoritär envåldshärskare (Leviathan) och sin obarmhertiga maktutövning skyddade deras liv och egendom i utbyte mot att de följde den goda lag som de gemensamt själva hade stiftat. Till skillnad från Hobbes menade John Locke att människor inte behövde någon auktoritär stat utan att de utifrån sina likartade behov med förnuftets hjälp kunde resonera sig fram till vad som var rätt. Medan Hobbes tankar kan tolkas som en föregångare till vår tids välfärdsstat blev Locke över tid ansedd som liberalismens fader och föregångare till vad som senare uppfattades som den "minimala staten" med begränsade uppgifter att endast svara för rikets inre och yttre säkerhet (15).

Frågan om statens roll aktualiserades genom produktions-systemens utveckling till globala förädlingskedjor och framväxten av nyliberalismen under 1980-talet. Statens roll övergick ifrån att genom aktiv industri- och sysselsättningspolitik begränsa omvärldens inflytande till att dra till sig omvärldens intresse och investeringsflöde. Den externa legitimiteten blev därmed viktigare än den interna. Förutsättningarna för att upprätthålla välfärdsstaten förändrades och det sociala kontraktet började gradvis urholkas. De komplexa samhällsproblem som följer med samhällsmoderniseringens spår och de krav som ställs på den sociala hållbarheten ökar behoven av ett mer aktivt medborgarskap och att finna former för att återupprätta såväl den horisontella som den vertikala sociala tilliten med hjälp av ett nytt samhällskontrakt. Eftersom samhällsutvecklingen fört den sociala ingenjörskonsten ur tiden och ställer helt andra krav på invånarnas delaktighet och medskapande måste ett sådant lokalt samhällskontrakt och gemensam sektor tillåtas att växa fram underifrån och baseras på att samhällsnyttan är större än summan av individers enskilda behovstillfredsställelse (A).

PROJEKT KAIROS

- Kunskap om och arbetssätt i rättvisa och socialt hållbara städer

KAIROS är ett transdisciplinärt forskningsprojekt med fokus på hållbarhetens sociala dimension. Utgångspunkten för projektet är det sätt på vilket globalisering, migration och urbanisering präglar vår samtid och ställer nya krav på delaktighet och medskapande. KAIROS huvudrapport är uppdelad

i fyra delar: Medan den första delen beskriver uppdraget och dess genomförande redogör den andra delen för dess teoretiska och konceptuella utgångspunkter. Den tredje delen presenterar forskningsresultaten och i del IV diskuteras de slutsatser som kan dras. Denna synvända utgör, tillsammans med övriga synvändor, exempel på de slutsatser som vi dragit inom projektet. Författarna ansvarar själva för de synvändor som de utifrån projektets forskningsresultat valt att fördjupa och presentera.

KÄLLOR

Denna synvända bygger på material som utförligt redovisas i projektets huvudrapport (Abrahamsson, Hans, Guevara, Birgitta & Lorentzi, Åsa (red) (2016) *Kunskap om och arbetssätt i rättvisa och socialt hållbara städer*, Göteborg: Mistra Urban Futures - KAIROS. Dessutom har följande kunskapsunderlag, rapporter, litteratur och webbsidor använts:

KAIROS kunskapsunderlag och rapporter

- A. Abrahamsson, H. (2015) *Vår tids stora samhällsömdaning; Politiskt ledarskap, social hållbarhet och medskapande dialog. – En forskningsstudie producerad för Sveriges Kommuner och Landsting*, Stockholm, SKL.
- B. Eriksson, L. (2015) *Från elefanten i rummet till kanariefågeln i gruvan - om socialt utsatta EU-migranter i det Svenska folkhemmet*, Göteborg: Mistra Urban Futures.
- C. Isemo, S. (2015) *Urbant medborgarskap*, Göteborg: Mistra Urban Futures.
- D. Olofsson, Gabriella (2015) *En forskningsbaserad essä om dialogens möjligheter och hinder*, KAIROS: Mistra Urban Futures, report 2015:12, Göteborg

Övriga källor

1. Abrahamsson, H (2006) *En delad värld*, Stockholm, Leopard
2. Abrahamsson, H (2015 b) *Dialog och medskapande i vår tids stora samhällsömdaning*, i Utbildning och lärande: 2015, Vol. 9, No. 1
3. Allegretti, G (2013) 'Participatory Budgeting World Wide', in *Global Dialog No 25*, Bonn: Hämtad 2015-11-01 från http://www.ces.uc.pt/myces/UserFiles/livros/1097_DG-25_bf.pdf
4. Allegretti, G. och Herzberg, C (2004) *Participatory budgets in Europe. Between efficiency and growing local democracy*, Amsterdam: Transnational Institute - TNI Briefing Series 2004/05
5. Amnå, E., Czarniawska, B. och Marcusson, L (2013) *Tillitens gränser. Granskningskommissionens slutbetänkande*, Göteborg: Granskningskommissionen Stad.
6. Andrén, M (red) 2007 *Local Citizenship*. Göteborg: Göteborgs Universitet, CEFOS.
7. Benhabib, S (2005) 'Borders, boundaries, and citizenship' i *Political Science and Politics*, 38:4, s.673-677

8. Bergström, A & Ohlsson, J (2013) *En region för alla*, Göteborg: Göteborgs Universitet, SOM-report nr 60, 2013, sid 162
9. Brown, A. och Kristiansen, A (2009) *Urban Policies and the Right to the City: rights, responsibilities and citizenship*, UNESCO och UN-HABITAT.
10. Chwalisz, C (2015) *The Populist Signal, Why Politics and Democracy Need to Change*, London: Policy Network
11. Fung, A. & Wright, E. Olin (2003) *Deepening Democracy, Institutional Innovations in Empowered Participatory Governance*, New York: Verso
12. Göteborgs stad (2014) *Fördjupa demokratin. Tjänsteutlåtande 2014-02-10 (Diarienummer 0933/12)*. Stadsledningskontoret, Göteborgs stad.
13. Hobbes, T (1651, 1968) *Leviathan*, London: Penguin Books
14. Mindell, A (1995) *Sitting in the Fire: Large Group Transformation Using Conflict and Diversity*, San Francisco
15. Nozick, R (1991) *Property, justice and the minimal state*, California: Stanford University Press
16. Roussopoulos, D. & Benello, C.G (2013) *Participatory Democracy: Prospects for Democratizing Democracy*, Montreal: Black Rose Books
17. Shan, A (2007) *Participatory Budgeting*, Washington D.C: World Bank – Public Sector, Governance and accountability series
18. Sveriges Kommuner och Landsting (2009) *Om medborgarbudget*, Stockholm: SKL faktablad 5 januari 2009
19. UN (2016) *Sustainable development goals*, hämtad 2016.05.07 www.un.org/sustainabledevelopment/sustainable-consumption-production/
20. Varsanyi, M. W. (2006) 'Interrogating "Urban Citizenship" vis-a-vis Undocumented Migration', i *Citizenship Studies*, 10:2, s. 229-249. ISSN: 1469-3593.
21. Wästberg, O (2016) *2014 års Demokratiutredning – Delaktighet och jämlikt inflytande*, Stockholm
22. IDNYC, (u.å.). About. Hämtad 2015-11-23 från <http://www1.nyc.gov/site/idnyc/about/about.page>
23. Ville de Montréal, (u.å.). Montreal Charter. Hämtad 2016-08-16 från http://ville.montreal.qc.ca/portal/page?_pageid=3036,3377687&_dad=portal&_schema=PORTAL